

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Стаття присвячена сучасним тенденціям в університетській освіті країн Західної Європи. На матеріалі зарубіжних джерел проаналізовано основні реформи, а також систематизовано провідні характеристики підприємницької та міжнародної діяльності західноєвропейських ВНЗ. Вказано чинники, що визначають напрямки і характер реформ, розкрито особливості, форми й умови взаємодії сучасної науки і бізнесу, визначено специфіку організації міжнародної діяльності.

Професійна підготовка упродовж різних історичних періодів була й залишається важливим завданням суспільства та держави. Розвиток і вдосконалення вищої освіти безпосередньо залежить від вивчення її історії та узагальнення передового й масового педагогічного досвіду, осмислення прогресивних традицій та їх врахування в процесі проведення реформ. У цьому контексті робота з вивчення сучасних тенденцій університетської освіти в західноєвропейських країнах є своєчасною та актуальною.

Дослідженню історії університетської освіти європейських країн після Другої світової війни і визначенню особливостей національних університетських систем присвячені роботи Ф. Альтбаха, А. Барблана, У. Фельт, Р. Флауда, Б. Кларка, А. Корбетт, Г. Ніва, Г. Перкіна, С. Райхарт, П. Скотта, А. Сурсок, К. Тауча, Г. Хауга й інших науковців. При цьому вища освіта Західної Європи як окрема галузь досліджень практично не відокремлюється.

Метою статті є презентація та короткий аналіз основних тенденцій сьогодення в університетській освіті країн Західної Європи на матеріалі сучасних зарубіжних джерел.

Аналіз етапів розвитку систем сучасної університетської освіти країн Західної Європи від 1960-х до 2000-х років включно [1–7] дав нам змогу виокремити провідними в цей період такі тенденції розвитку національних систем університетської освіти:

- реформування сектора вищої освіти;
- зниження фінансування й розвиток підприємницької діяльності;
- зміцнення міжнародної складової діяльності ВНЗ.

Визначені межі нашого дослідження не дозволяють детально розглянути всі тенденції розвитку систем сучасної університетської освіти країн Західної Європи. Зупинимось лише на тих аспектах, які недостатньо висвітлені у вітчизняних публікаціях, зокрема, на спрямованості сучасних реформ і специфіці підприємницької та міжнародної діяльності західноєвропейських ВНЗ.

Ф. Альтбах визначає реформу як заплановану зміну у вищій освіті. Термін «реформа» в європейській літературі з проблем вищої освіти живається, як правило, для опису структурних, організаційних або навчальних змін. Він включає чимало змін, які відбуваються у сфері вищої освіти – від основних реформ в академічній організації до менш значущих реформ навчального плану. Багато повоєнних змін у вищій освіті було зумовлено не запланованими реформами, а зміцненням і розвитком сектора вищої освіти: розширення функцій, ускладнення структури, навчальних курсів без задалегідь виробленого плану дій тощо [1, 261].

1960-і роки у вищій освіті Західної Європи вважаються реформаторськими, оскільки тоді змін зазнали управління університетами, фінансування і навчальні плани, збільшилася кількість ВНЗ і студентів, змінився склад студентського контингенту. На думку Р. Флауда, основним каталізатором змін і реформ у вищій освіті нині є зовнішні соціально-політичні чинники – масовість, розширення сектора вищої освіти та скорочення його державного фінансування [2, 35]. Окрім того, напрямки чинних і подальших реформ університетської освіти Західної Європи визначаються двома загальноєвропейськими процесами: створенням європейського простору наукових досліджень (European Research Area), пов'язаного із завданнями, сформульованими в Лісабонській декларації, і формуванням європейського простору вищої освіти шляхом гармонізації національних освітніх систем в Європі, інакше кажучи – Болонським процесом.

Обидва процеси, Лісабонський і Болонський, передбачають серйозну взаємодію DYP, у тому числі через міжнародні організації. Відмінною рисою розвитку університетської освіти Західної Європи на сучасному етапі є наявність загальних структур, організованих для спільної діяльності (міжнародні навчальні заклади, міжнародні об'єднання, центри, фонди тощо). Результатом безпосередньо Болонського процесу можна вважати:

- 1) підвищення адаптації та гнучкості сучасних європейських університетів;
- 2) поліпшення рівня інформованості щодо ВНЗ Європи в інших частинах світу;
- 3) посилення студентської та академічної (викладачі, аспіранти, кандидати й доктори наук) мобільності [6, 74].

Аналіз зарубіжної літератури, присвяченої історії університетської освіти країн Західної Європи в період після Другої світової війни до наших днів, дає змогу зробити висновок, що під впливом зовнішніх чинників, а також за логікою власного розвитку за останні п'ятдесят років національні системи вищої освіти й окремі університети в Західній Європі наблизилися до суспільства, стали краще розуміти соціальні потреби й активно співпрацювати з різними установами для задоволення цих потреб. Університети значно зблизилися з економічними структурами й інституціями. Навчальні плани ВНЗ набули більшої професійної спрямованості, до них увійшли нові прикладні дисципліни соціального й технічного характеру.

Сучасні реформи в університетській освіті країн Західної Європи стосуються передусім надання ступенів, періодів навчання, забезпечення якості, механізмів забезпечення рівного доступу й фінансування діяльності університетів. Окрім того, практично повсюдно в Західній Європі продовжується зміцнення зв'язків науки й бізнесу. Університет стає гнучкішою організацією, готовою до співпраці заради забезпечення своєї фінансової незалежності, інтенсивно розвиває міжнародну діяльність й активно взаємодіє з різними міжнародними організаціями у сфері вищої освіти, забезпечує мобільність викладачів і студентів.

У 60-і – на початку 70-х років ХХ ст. університети західноєвропейських країн мали у своєму розпорядженні значні кошти для здійснення власної діяльності, оскільки вважалися центрами підвищення суспільного добробуту й престижу. Період із середини 1970-х років характеризувався зниженням громадської довіри до вищої освіти і, відповідно, скороченням фінансів, які виділялися на освітні потреби, майже в усіх індустриальних державах. Це призвело до створення та реалізації моделі підприємницького університету – конкурентоспроможного, автономного, практично орієнтованого, динамічного розвитку, максимально пристосованого до соціуму. В західноєвропейських ВНЗ, зокрема, почали зміцнюватися зв'язки між наукою та індустрією.

Наука як систематичне виробництво знання є порівняно новим явищем. Від Середньовіччя університети були переважно центрами високоякісної професійної підготовки, зміст освіти або канонічне знання періодично змінювали своє трактування, проте не доповнювалися емпірично отриманими відомостями протягом століть. У наш час проведення наукових досліджень і професійна підготовка є головними функціями університетів практично всіх країн Європи.

У 2006 р. Європейська асоціація університетів (EUA) на основі власного дослідження позитивної практики співпраці університетів і бізнесу в трьох західноєвропейських та одному центральноєвропейському регіоні виявила такі чинні успішні форми комунікації:

- 1) дисертації, написані під керівництвом представників ВНЗ та індустрії. Необхідною умовою успішного впровадження цієї форми співпраці є взаємна довіра до стандартів якості різних корпоративних товариств і культур;
- 2) організація регіональних інтернатур з метою зниження ризику «відпливу мозків»;
- 3) робочі сніданки/обіди, на яких представники ВНЗ і професіонали обмінюються досвідом та ідеями за задалегідь вибраною тематикою;
- 4) спеціалізовані об'єднання вчених і професіоналів, проведення регулярних зустрічей для визначення сфер взаємного інтересу, вироблення нових ідей і шляхів подальшої співпраці;
- 5) ділові сніданки/обіди з представниками міської та регіональної влади з метою виявлення сфери спільних інтересів, формування довіри, допомоги в налагодженні необхідних контактів;

б) ярмарки випускників, оскільки працевлаштування кваліфікованих кадрів вважається однією з найбільш важливих форм трансферу знань від ВНЗ до суспільства;

7) дні відкритих дверей або наукові виставки, на яких університетська наука та її зв'язок з суспільством презентовані у формі, що дозволяє оцінити значущість науково-дослідної роботи і її результатів, важливість подальшого розвитку знання;

8) спільне володіння й використання потужної науково-технічної інфраструктури, її адміністративних і технічних працівників [4, 22].

Особливостями взаємодії науки та бізнесу на сучасному етапі є: підвищення значущості соціоекономічної складової дослідження, посилення ролі малих і середніх бізнес-інституцій у спільних проектах, тенденції до глобалізації, спеціалізації та міждисциплінарності наукових досліджень [3, 497]. Найвизначальніший перехід від поодиноких контрактів між ВНЗ і фірмою до довготривалого стратегічного партнерства набуває підтримки збільшення неформальних контактів науковців ВНЗ і фірм.

Чинниками, що сприяють успішній взаємодії науки та бізнесу на сучасному етапі, вважаються: впровадження різноманітних форм і методів співпраці з різними партнерами; поєднання місцевої ініціативи, професіоналізму, спеціалізації та гнучкості; перехід від трансферу знань до інновації освіти, науки, бізнесу та інших зацікавлених сторін [5].

Міжнародна співпраця університетів у країнах Західної Європи особливо зміцнилася в кінці 80-х – на початку 90-х років минулого століття, після укладання Акта про створення спільного ринку та прийняття багатьох загальноєвропейських програм, що стосуються освіти: Comett (Спільна програма з технічної освіти та підготовки), Erasmus (Європейська спільна схема підтримки мобільності студентів університетів), Lingua (Фінансування та оптимізація навчання іноземним мовам), Tempus (Програма трансєвропейської мобільності для студентів університетів). В університетах створено або загальні структури здійснення міжнародної діяльності, або подібні структури діють на факультетах, або ж міжнародні відділи/департаменти є як на університетському, так і на факультетському рівнях.

Однак у країнах західної Європи практично не проводяться дослідження, присвячені особливостям, управлінню, структурі національної організації міжнародної діяльності університетів, перевірці її ефективності, економічності порівняно з іншими системами міжнародної роботи тощо. Це пов'язано насамперед з тим, що міжнародною діяльністю в західноєвропейських університетах займаються адміністратори, а не науковці. Крім того, посилені вимоги до функціонування вищої освіти на початку XXI ст. акцентували значущість питань забезпечення навчання протягом усього життя, впровадження інноваційних підходів, використання інформаційно-комунікативних технологій, забезпечення якості й акредитації, управління вищою освітою, проблем інтернаціоналізації тощо [7, 1].

Таким чином, основними методами вивчення особливостей міжнародної діяльності західноєвропейських університетів залишається вивчення структури, аналіз практики роботи, спостереження та опитування співробітників. Так, міжнародний відділ Кембріджського університету інформує коледжі, факультети й кафедри щодо особливих потреб студентів-іноземців, консультує останніх, сприяє адаптації іноземних студентів-новачків. Він також координує участь університету в європейській програмі Socrates Erasmus і трансатлантичному обміні з Університетом штату Массачусетс (США), адмініструє надання стипендій студентам, готує рекомендації для комітетів університету з питань співпраці з європейськими та іншими ВНЗ, опікується участю Кембріджа в таких міжнародних організаціях, як Міжнародна асоціація університетів та Об'єднання давніх ВНЗ Європи.

У міжнародній діяльності західноєвропейських університетів активно беруть участь кафедри й окремі вчені. Їх наукова і навчальна діяльність міжнародного рівня забезпечується також профільними та міждисциплінарними творчими об'єднаннями викладачів. За цих умов університетські структури щодо здійснення міжнародної діяльності виконують допоміжні функції: інформування, забезпечення міжнародної комунікації, збирання і статистичний аналіз даних тощо. Кафедри та викладачі активно співпрацюють з міжнародними організаціями, участь яких у вищій освіті Західної Європи значно посилилася.

Вказані організації виконують наступні функції:

- 1) сприяють співпраці університетів та інших установ через організацію міжвузівських і міжгалузевих проектів;
- 2) впливають на політику в галузі вищої освіти через співпрацю з політичними структурами;
- 3) сприяють проведенню якісних досліджень з питань вищої освіти;
- 4) беруть участь у забезпеченні якості навчальної, наукової, соціальної, міжнародної діяльності університетів.

Проведене дослідження дозволяє нам зробити певні висновки. Характерними особливостями сучасної вищої освіти в країнах Західної Європи є продовження її реформування, зменшення державного фінансування й розвиток підприємництва, зміцнення міжнародної діяльності ВНЗ. Повсюдно в Західній Європі зміцнюються зв'язки університетської науки та бізнесу. Університети співпрацюють з різними партнерами заради забезпечення фінансової незалежності, активно взаємодіють із зарубіжними ВНЗ і міжнародними організаціями у сфері вищої освіти, забезпечують мобільність викладачів і студентів.

Міжнародна діяльність західноєвропейських університетів забезпечується переважно кафедрами, творчими об'єднаннями вчених й окремими викладачами. Незважаючи на різноманітність назв і структур, відділи/департаменти з міжнародної діяльності університетів західноєвропейських країн переважно зосереджуються на забезпеченні участі ВНЗ у заходах та організаціях міжнародного характеру, а також опікуються деякими питаннями навчання іноземних студентів. Очевидною є провідна роль структур міжнародної діяльності університетів у забезпеченні студентської мобільності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Altbach, Philip *University Reform/International Higher Education: an encyclopedia* / Edited by Philip G. Altbach. – New York&London: Garland Publishing Inc., 1991. – P. 261–274.
2. Flaud, Roderick *Convergence and Diversity / Europe's Universities beyond 2010: Diversity with a Common Purpose*. – Reader – EUA, 2007. – P. 23–36.
3. Laredo, Philippe, Mustar, Philippe. *General Conclusion: three major trends in research and innovative policies // Research and Innovation Policies in the New Global Economy. An International Comparative Analysis* / Edited by Philippe Laredo and Philippe Mustar. – Cheltenham, UK, Northampton MA, USA, 2001. – P. 497–509.
4. Reihert, Sibille. *The Rise of Knowledge Regions: Emerging Opportunities and Challenges for Universities*. – EUA, 2006. – 59 p.
5. *Responsible Partnering between research and business organizations. Joining forces in a world of open innovation. Summary of the Responsible Partnering Special Conference, Lisbon, 3–4 December 2007.* by Andrew Dearing at www.eua.be
6. Scott, Peter *The External Face of the Bologna Process: The European Higher Education Area in a Global Context / Europe's Universities beyond 2010: Diversity with a Common Purpose. Reader*. – EUA, 2007. – P. 65–81.
7. *Trends and Developments in Higher Education in Europe. Report* – European Centre for Higher Education (UNESCO-CEPES). – Paris, 2003. – 38 p.